

GABRIELA MEZEIOVÁ – PERO MALDINI

Vývoj participatívnej demokracie: Komunitné organizovanie v postkomunistickom kontexte

The article deals with the concept of community organizing. The concept is first explained from the theoretical point of view, in terms of political (civil) participation as a key prerequisite of substantive democracy and in context of its crisis, both in old democracies and post-communist societies. Later it is considered as practice in its birthplace, in the American context, where community organizing is remarkably popular and effective. Subsequently, the article is focusing on research the possibility of using this concept in post-communist context, especially in the Slovak society. It shows that the lack of structural base (vibrant civil society in particular) and political legacy of authoritarianism are the main inhibitory factors in the development of civic political culture, which is the key sociocultural prerequisite of political participation, and consequently of community organizing.

Key words: participatory democracy; political participation; community organizing

Kríza demokracie, resp. kríza zastupiteľskej demokracie je nepochybne jednou z výziev vnútornej politiky (nielen) na Slovensku. Ako uvádza Chmelár, „*demokracia sa stáva predmetom pohrdania elít, ktoré ju nepotrebujú a nás, ktoré jej nedôverujú*“¹. Dôsledkom krízy zastupiteľskej demokracie, ktorej sme svedkami, je komplexný deficit demokratickej legitimity rozhodovacích procesov nielen na národnej či regionálnej, ale aj nadnárodnej úrovni – ide napr. o demokratický deficit vyskytujúci sa vo fungovaní politického systému Európskej únie. Hlavné prejavy tohto stavu môžu byť interpretované ako problémy súvisiace s udržaním efektívnej demokratickej kontroly:²

- klesajúca účasť na voľbách,
- klesajúci počet členov politických strán,
- nedostatok záujmu a nedôvera k politikom,
- pocit neangažovania a odcudzenia sa politickému procesu.

Na základe uvedeného by sa mohlo argumentovať, že kríza súčasnej demokracie sa prejavuje ako kríza politickej reprezentácie, kríza legitimity a kríza suverenity a že viac či menej sa dotýka takmer všetkých moderných demokratických spoločností. Avšak, aj napriek podobnosti problémov vo fungovaní demokracie, ich príčiny sú značne odlišné.

¹ CHMELÁR, Eduard. Zachráňme demokraciu. In *Denik Referendum*, 29. 5. 2013 [online]. Dostupné na <<http://denikreferendum.cz/clanek/15639-zachranme-demokraciu>>, overené 17. 10. 2015.

² WATTS, Duncan. *The European Union*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2008, s. 116.

V postkomunistických spoločnostiach pramení demokratický deficit predovšetkým z problému nekonsolidovanosti demokracie. Demokratická mala v postkomunistických krajinách najmä politický charakter a napĺňala sa tak predovšetkým činnosťou politických aktérov. Demokracia bola zavedená napriek zaostalosti štrukturálnych faktorov, ktoré mali zásadný význam pre vznik a vývoj modernej demokracie na Západe.³ Demokratický deficit v postkomunistických spoločnostiach preto vychádza najmä z konfliktnej línie medzi formálnou demokraciou (politické a inštitucionálne štruktúry) a efektívne fungujúcou demokraciou (skutočný demokratický obsah). Dôsledkom toho je nedostatočný rozvoj štrukturálnych predpokladov (občianska spoločnosť a trhové hospodárstvo) a sociálneho a kultúrneho kontextu (politická kultúra), ktoré by demokraciu podporovali v dostatočnej miere.⁴

Na druhej strane, kríza demokracie je vo vyspelých západných spoločnostiach dôsledkom dominancie neoliberalného konceptu. To sa prejavuje predovšetkým pri uplatňovaní princípu ekonomickej (trhovej) racionality v politickom diskurze o otázkach politického spoločenstva, politického rozhodovania a fungovania štátu. V dôsledku toho sa demokracia v klasickom zmysle slova (ako vláda ľudu) mení na formálny, zastupiteľský politický systém, ktorý chráni predovšetkým práva a záujmy jednotlivca, kým kolektívny (všeobecný) záujem a politické zmýšľanie spoločenských skupín stavia do úzadia.⁵ Tak môžeme hovoriť o „postdemocracii“ ako kríze (neo)liberálnej demokracie.⁶

³ Procesy modernizácie utvárali dnešnú podobu vyspelých demokratických spoločností Západu viac ako dve storočia. Tieto procesy zahŕňajú postupnú a vzájomnú prepojenosť rozvoja a sociálno-štrukturálnych (občianska spoločnosť, trh) a tiež sociálno-kultúrnych faktorov (občianska politická kultúra), ktoré sú základom fungovania demokratického politického systému. Vzťah medzi týmito rozmermi nie je v postkomunistických spoločnostiach symetrický. Proces modernizácie nebol organický, ale zrodil sa pod vedením politických orgánov (komunistická strana) a bol založený na ideologickom základe. Táto modernizácia mala veľmi obmedzené účinky, a to pre nedostatok kľúčových faktorov modernizácie – občana a podnikateľa. Tieto faktory nemohli existovať bez slobodnej spoločnosti (sloboda, politický pluralizmus, občianske práva) a voľného trhu (súkromné vlastníctvo, slobodné podnikanie, kapitalizmus), ktoré boli v komunistických režimoch zrušené, navyše takmer všetky predpoklady ich vytvárania boli znemožnené. Dominancia štátu nad spoločnosťou a ideologické utlačovanie občianskych hodnôt boli dôvodom modernizácie bez modernity (priemyselný rozvoj bez rozvoja občianstva, ideologická, a nie organická spoločenská integrácia, autoritárska politická kultúra namiesto občianskej kultúry).

⁴ Čo sa týka nových a aktualizovaných politických štruktúr, zotrvačnosť socio-kultúrnych vzorcov a výrazný vplyv autoritárskeho politického dedičstva, zapríčinili kontinuitu starých spoločenských hodnôt a vzorov príslušnej politickej kultúry. Nezlučiteľnosť nových demokratických politických štruktúr s formami dominantnej politickej kultúry je jedným z hlavných faktorov vplývajúcich na demokratizáciu postkomunistických spoločností. In BEYME, Klaus von. *Transition to democracy in Eastern Europe*. New York : Palgrave Macmillan, 1996; INGLEHART, Ronald F. – WELZEL, Christian. *Modernization, Cultural Change and Democracy. The Human Development Sequence*. New York : Cambridge University Press, 2005; MALDINI, Pero. *Demokracija a demokratizacija*. Dubrovnik : Univerzita v Dubrovniku, 2008.

⁵ Tento zvrät priorit k opozičnej činnosti a k súťaženiu v otázke verejného blaha a rovnosti, ktoré sú charakteristické pre demokraciu (klasickú aj modernú), stavajúcu sa za práva jednotlivca a právneho štátu ako mechanizmu na ich ochranu – to všetko je kľúčom pochopenia neoliberalnej demokracie (postdemokracie). Taký formálny demokratický štát nahrádza skutočnú (efektívnu) demokraciu, pretože sa jej zmocnili politické elity, ktoré si privlastňujú jej základný demokratický obsah (sprostredkovanie spoločenských záujmov), status (politická komunita) a funkciu (politická reprezentácia) – oligarchicky ich využívajú vo svoj prospech a na uspokojenie svojich záujmov, zatiaľ čo zbavujú občanov atribútu kolektívnej politickej entity, redukujú ich na atomizovaných jedincov, ktorí sú chránení len v zmysle svojich minimálnych, individuálnych práv. In RANCIERE, Jacques. *Mržnja demokracije*. Zagreb : Naklada Ljevak, 2008, s. 24 – 26, 65 – 67.

⁶ Postdemokracia je poznačená neschopnosťou a nezodpovednosťou politikov, čo spôsobuje rastúcu nedôveru občanov v politické orgány, klesajúci záujem o politiku a čoraz nižšiu účasť vo voľbách. Nové sociálno-ekonomické a politické okolnosti, ktoré prináša globalizácia, silne vplývajú na čoraz väčšiu individualizáciu a oslabenie sociálnych väzieb me-

Dôsledky uplatňovania neoliberalných princípov sú rozmanité. Na jednej strane sa prejavujú poklesom politickej participácie občanov a zníženou schopnosťou spoločnosti artikulovať verejný záujem a prinášať kolektívne rozhodnutia v súlade so všeobecným záujmom a morálnymi normami, ako aj presunom politickej moci od legitímnych demokratických subjektov k vonkajším/iným subjektom. Na druhej strane, dôsledky sa odrážajú v značnom obmedzení funkcií sociálneho štátu, ktoré pôsobia ako mechanizmus vyrovnávania sociálno-ekonomických rozdielov. Výsledkom toho je redukcia sociálno-ekonomických práv občanov, čo znižuje ich sociálno-ekonomické istoty, vedie k nárastu nerovností, v konečnom dôsledku aj k politickej nerovnosti, a to nielen na globálnej úrovni, ale aj na úrovni jednotlivých spoločností (národných štátov). Všeobecný pokles dôvery v politickú moc a politickú činnosť a čoraz viac rozšírenejšia nespokojnosť jednotlivých skupín v spoločnostiach mnohých krajín spochybňujú nakoniec aj legitimitu samotného demokratického systému. Tieto problémy sú záťažou pre postkomunistické spoločnosti, a to v takej miere, aká prislúcha úrovni ich integrácie do európskych a globálnych integračných štruktúr, čo ďalej komplikuje ich transformáciu a demokratickú konsolidáciu.

Cintula v tomto zmysle poznamenáva: „Kríza demokracie sa jednoznačne týka aj úrovne štátov a ďalších subštátnych úrovní, ktoré tento deficit spoluvytvárajú. Priamym dôsledkom demokratického deficitu je limitovaná legitimita rozhodnutí národných inštitúcií, ktorá pramení zo znižujúcej sa účasti na parlamentných voľbách, ako i na skutočnosti, že niektoré zásadné otázky celospoločenského charakteru sú prijímané bez konzultácie s obyvateľmi (napr. existujúcimi formami priamej demokracie v podobe referenda) a nemusia byť obsahom ani predvolebných kampaní jednotlivých politických strán.“⁷ Preto je možné skonštatovať, že v spoločnosti skutočne dochádza k oslabovaniu idey demokratického zriadenia ako vlády ľudu v duchu Lincolnovej definície „*vláda ľudu, prostredníctvom ľudu a pre ľud*“. Rozhodovacie mechanizmy sú podmienené podporou väčšiny len z formálneho hľadiska. Je dôležité predstaviť taký model realizovania princípov demokratického politického systému, v ktorom sa odráža väčšina požiadaviek a predstáv občanov, a to na každej rozhodovacej úrovni. A na druhej strane umožňuje občanom dohľad nad volenými zástupcami pri výkone moci, ktorých činnosť môžu občania v prípade potreby korigovať.

Rozvoj a efektívnosť modernej demokracie sa merajú podľa toho, akú možnosť majú občania ovplyvňovať politický rozhodovací proces a akými spôsobmi môžu kontrolovať politickú moc, resp. podľa úrovne ich politickej participácie. Politická participácia, v najširšom zmysle slova znamená účasť občanov na politickom rozhodovaní. Tá vychádza z požiadavky prijímať politic-

---

dzi občanmi. To potom znižuje záujem o kolektívne politické aktivity, ktoré priamo oslabujú demokraciu. Okrem toho, oslabenie významu národného štátu a vlády vo vzťahu ku globálnemu prostrediu posilňuje pocit bezmocnosti v radoch občanov v zmysle ich možného vplyvu na politické rozhodnutia. Politické rozhodnutia a politické rozhodovanie sú čoraz viac výsledkom dohody medzi politickými elitami, ovplyvnené záujmovým lobingom a čím ďalej, tým menej odrazom záujmu občanov. Preto nemajú dostatočnú legitimitu a dochádza k sklamaniu v politikoch, k cynizmu a tiež k apatii. Kým na jednej strane sú demokratické inštitúcie silnejšie ako kedykoľvek predtým, transparentnosť, zodpovednosť a ochrana základných práv je oveľa vyššia, na druhej strane je sila demokratického politického systému výrazne slabšia. In STOKER, Gerry. *Why Politics Matters: Making Democracy Work*. London : Palgrave Macmillan, 2006, s. 32 – 92; CROUCH, Colin. *Post-Democracy*. Cambridge : Polity Press, 2004, s. 1 – 52, 78 – 103; WOLIN, Sheldon S. *Democracy Incorporated: Managed Democracy and the Specter of Inverted Totalitarianism*. Princeton : Princeton University Press, 2008.

⁷ CINTULA, Juraj. Politický systém EÚ a demokratický deficit. In HOSCHEKOVÁ, Dagmar et al (eds.). *INTERPOLIS, 09*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2009, s. 313.

ké rozhodnutia na čo najnižšej úrovni a zapájať do rozhodovacieho procesu čo najviac občanov. Tak sa otvára možnosť spolupráce občanov na moci, čím sa demokracia približuje k svojmu ideálu, skutočnej vláde ľudu.

Konkrétne v období medzi voľbami môžu občania požadovať, aby mohli ovplyvňovať verejnú politiku prostredníctvom širokých možností, tzv. sprostredkovateľov: záujmových skupín, sociálnych hnutí, miestnych komunít, klientelistických skupín atď. Moderná demokracia umožňuje existenciu rôznych konkurenčných procesov a kanálov na prejavovanie záujmu a hodnotovej orientácie – tak straníckych, ako aj územných, kolektívnych a individuálnych. Všetky tieto prvky sú súčasťou demokratickej praxe.⁸

Politická participácia sa realizuje v moderných demokraciách tak, že občania svojím organizovaným a legitímnym konaním ovplyvňujú procesy prijímania politických (súhrnne zaväzujúcich) rozhodnutí mimo inštitúcií politického systému, a to prostredníctvom rôznych foriem vplyvu na procesy a činnosť orgánov politickej moci. Hoci sú vo veľkej miere prepojené a prekrývajú sa, je možné rozoznať niekoľko základných foriem politickej participácie, vyskytujúcich sa v demokratickom zriadení:

1. Najpasívnejšia forma participácie zahŕňa politickú participáciu, t. j. hlasovanie vo voľbách alebo v referende. To je základná a minimálna podoba politickej participácie, ktorá vychádza zo základného politického práva (všeobecné volebné právo) a občianskeho statusu (príslušnosť k politickej komunite). Prostredníctvom tejto formy časti je vyjadrená alebo, naopak, nevyjadrená podpora politickej moci (politická dôvera). Medzi pasívne formy participácie môžeme zaradiť aj prezentovanie záujmu o politiku, ktoré sa najčastejšie obmedzuje na diskusiu o politických otázkach vnútri primárnych sociálnych skupín.

2. Druhá, aktívnejšia forma participácie predstavuje politické angažovanie občanov v politických stranách a politických kampaniach a označuje klasickú formu politickej participácie.

3. Tretia, omnoho aktívnejšia forma zahŕňa organizáciu a zapájanie sa v rámci siete mimovládnych a nepolitických združení a dobrovoľných organizácií. Tie spolu vytvárajú štruktúru občianskej spoločnosti⁹, v ktorej dochádza k uspokojovaniu mnohých záujmov (občianske hnutia, miestne združenia, náboženské skupiny, športové, ekologické a profesijné organizácie, umelecké skupiny, odbory atď.).

4. Najaktívnejšia forma participácie je zapojenie občanov do tvorby kritickej verejnej mienky ako kontrolného mechanizmu a faktora, ktorý podnecuje nápravné opatrenia pri výkone politickej moci. Táto forma participácie zahŕňa nielen artikuláciu rôznych občianskych požiadaviek (legislatívne a politické iniciatívy) a ich postúpenie politickým orgánom, resp. inštitúciám politického systému, ale aj politický tlak v zmysle ovplyvňovania politických rozhodnutí alebo tlak na splnenie požiadaviek a očakávaní občanov (záujmové skupiny, protestné aktivity).¹⁰ Komu-

⁸ KARL, Terry Lynn – SCHMITTER, Philippe. Modes of Transition in Latin America, Southern and Eastern Europe. In *International Social Science Journal*, 128, 1991, 2, s. 278.

⁹ Existenciu občianskej spoločnosti je možné považovať za nevyhnutnú rovnováhu medzi individuálnymi záujmami a kolektívnou solidaritou v spoločnosti. Súčasne miera politickej participácie, inými slovami rozdelenie občanov na politicky aktívnych a neaktívnych, vytvára pomyselné zrkadlo úrovni rozvinutosti občianskej spoločnosti v štáte. In DŽATKOVÁ, Veronika. Vplyv hnutia Tea Party na posilňovanie občianskeho aktivizmu. In *Politické vedy*, 18, 2015, 1, s. 107 – 123.

¹⁰ Politický protest je veľmi dôležitou súčasťou tejto formy participácie. Politický protest, ako súčasť demokratického procesu, je úplne alternatívnou formou mobilizácie verejnej mienky a zahŕňa priamu akciu prostredníctvom médií, občianskych združení a rôzne protestné akcie, ako napr. podpisovanie petícií, bojkoty, demonštrácie, účasť na štrajkoch a podobne.

nitné organizovanie, ktorému sa budeme v ďalšom texte venovať, spadá práve do tejto štvrtej kategórie politickej participácie, pričom niektoré jeho prejavy sú prítomné aj v tretej kategórii.

Domnievame sa, že za účelom zvýšenia efektivity a legitimity politických procesov a rozhodnutí na nadnárodnej¹¹, národnej, ako aj regionálnej či komunálnej úrovni je možné aplikovať existujúce modely participatívnej demokracie. Participatívnu demokraciu možno pritom definovať ako proces zdôrazňujúci širokú, najlepšie maximálnu participáciu¹², či zapojenie občanov voličov do fungovania verejného a politického života spoločnosti. Etymologické objasnenie pojmu demokracia (z gréckeho *demos* – ľud a *kratos* – vláda) implikuje, že ľudia sú pri moci a z tohto pohľadu sú potom všetky typy demokracií participatívne. Avšak participatívna demokracia má tendenciu zastávať zložitejšie formy občianskej účasti na verejnom živote než len podobu tradičnej zastupiteľskej demokracie. Participatívna demokracia sa snaží vytvárať príležitosť pre všetkých prispievať k politickým rozhodnutiam, usiluje sa rozširovať škálu ľudí, ktorí majú prístup k takejto príležitosti. Zástancovia tejto formy demokracie veria, že verejnosť má právo vyjadrovať sa k veciam verejným a určovať smer ďalšieho vývoja počas volebného vývoja a nielen v podobe volebného aktu. Viacerí teoretici pritom rozoznávajú niekoľko podôb participatívnej, resp. účastníckej demokracie. Adegboye vymenúva tieto jej varianty:¹³

1. priama demokracia – forma demokracie, v medziach ktorej občania rozhodujú o politických iniciatívach priamo (hlasujú, prijímajú konsenzuálne rozhodnutia atď.), na rozdiel od reprezentatívnej demokracie, ktorej základnou črtou je, že ľudia volia svojich politických reprezentantov, ktorí potom rozhodujú o politických iniciatívach; Heywood definuje priamu demokraciu ako demokraciu založenú na priamej, nesprostredkovanej trvalej účasti občanov na úlohách spojených s vládnutím¹⁴, pričom viacero krajín s reprezentatívnou demokraciou pripúšťa a niektoré formy politických aktivít, ktoré predstavujú obmedzenú formu priamej demokracie: priama voľba zástupcov občanmi, imperatívny mandát, iniciatíva občanov, referendum a pod.;

2. „grassroots“ demokracia alebo demokracia zdola – demokratická tendencia, ktorá vedie k tvorbe takých politických procesov, v rámci ktorých je prenesených toľko rozhodovacích právomocí na najnižšiu geografickú úroveň organizácie, ako je to praktické a možné – ide o tzv. princíp subsidiarity; zapojenie, posilnenie a účasť sú pojmy úzko previazané s takýmto typom demokracie, ktorá hlása, že funguje najlepšie, ak moc vykonávajú občania, resp. komunity, pričom platí všeobecné presvedčenie, že občania by mali na politickom procese participovať častejšie, než len v čase volieb, a politici spolu s verejnými činiteľmi by nemali byť jediní, ktorí sa podieľajú na vládnutí a správe vecí verejných;

¹¹ Európska únia deklaruje, že funguje na základe troch demokratických zásad: demokratickej rovnosti, zastupiteľskej demokracie a participatívnej demokracie. Lisabonská zmluva potvrdzuje zásadu demokratickej rovnosti, ktorá predstavuje rovnosť v zaobchádzaní zo strany inštitúcií k občanom, upevňuje zastupiteľskú demokraciu pridaním nových úloh Európskemu parlamentu, ako aj posilnením vplyvu národných parlamentov a zároveň rozvíja participatívnu demokraciu zavedením nových mechanizmov komunikácie občanov s inštitúciami, akým je napríklad iniciatíva občanov.

¹² V tomto kontexte je vhodné doplniť a definovať aj pojmy minimálna a maximálna demokracia. Tie Maldini opisuje takto: Minimálna demokracia, resp. politická demokracia kladie minimálne požiadavky, a to najmä normatívno-inštitucionálne a procedurálne, ktorými spoločnosť musí disponovať, aby mohla byť demokratickou, kým maximálna, resp. participatívna demokracia zahŕňa širokú politickú účasť a účinné mechanizmy monitorovania činnosti vlády. In MALDINI, Pero. *Demokracija a demokratizacija*. Dubrovnik : Univerzita v Dubrovniku, 2008.

¹³ ADEGBOYE, A. A. Consolidating participatory democracy in Africa: The challenges and the way forward. In *European Scientific Journal*, 9, 2013, 2., s. 241 – 251.

¹⁴ HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008, s. 98.

3. deliberatívna demokracia – alebo tzv. poradná demokracia operuje predovšetkým s predpokladom zisťovania preferencií a názorov širokých (najlepšie všetkých) vrstiev spoločnosti, pričom sa podčiarkuje to, že nie je nevyhnutné, aby išlo výlučne o štandardné formy ako voľby alebo rôzne zasadnutia, ale aj diskusie neformálneho charakteru, konferencie, diskusie v médiách, prieskumy mienky a pod.;

4. e-participácia – pojem odkazujúci na participáciu v politickom procese podporenú informačnými a komunikačnými technológiami, pričom môže ísť o e-administratívu, poskytovanie e-služieb, e-rozhodovanie, e-tvorbu politik, atď.; pod e-participáciou sa teda chápe využívanie digitálnych technológií na rozšírenie a prehĺbenie politickej účasti tak, že občanom sa umožní vzájomná elektronická komunikácia a prepájanie, resp. sieťovanie s ich volenými reprezentantmi;

5. konsenzuálna demokracia – podľa Lijpharta sa definuje ako aplikácia konsenzuálneho prijímania rozhodnutí v legislatívnom procese vo fungujúcej heterogénnej demokracii; heterogenita spočíva v rozdelení spoločnosti na základe tzv. štiepných či konfliktných línií, ktoré majú pôvod v národnostnom, náboženskom, jazykovom, kultúrnom a/alebo spoločenskom štiepení;¹⁵ štiepenie spoločnosti na segmenty, z ktorých každý sa usiluje o presadenie svojich záujmov, môže v spoločnosti vyvolávať konflikty, avšak príkladom úspešného fungovania konsenzuálnej alebo konsociačnej demokracie je Švajčiarska konfederácia.

Všetky tieto formy občianskeho aktivizmu, organizovania a verejných aktivít majú z veľkej časti za cieľ ovplyvňovať politické rozhodovanie a rozhodnutia. Napriek svojmu primárnemu zámeru majú tieto činnosti a ich nositelia konkrétny spoločenský charakter a vždy budú vzdialení od politických inštitúcií – ich cieľom nie je získať politickú moc, ale mať vplyv na túto moc, čo ich zásadne odlišuje od politických strán. Takéto akcie občanov, okrem toho, že výrazne dopĺňajú úlohu politických strán, vplývajú aj na rozvoj politickej kompetencie občanov, na posilnenie občianskych sietí, ktorými sa spoločnosť prepája, a vplývajú na rozvoj sociálneho kapitálu. Sociálny kapitál odkazuje na črty spoločenskej organizácie, ako napríklad dôvera, normy a siete, ktoré môžu zvýšiť účinnosť spoločenských aktivít podporou koordinovaných akcií. Sociálny kapitál je súčasťou horizontálnych sietí občianskej angažovanosti a zvyšuje účinnosť spoločenských aktérov a hospodárstva, a tak prispieva k sociálnej súdržnosti a stabilite krajiny.¹⁶ Čím sú občania viac zainteresovaní, tým bude silnejší aj sociálny kapitál. Ak sa totiž neudržiavajú sociálne vzťahy, majú tendenciu vyprchať. Plynutím času sa očakávaná a záväzky tiež znižujú, až nakoniec miznú. Týmto spôsobom sa relativizuje význam sociálnych noriem, pretože tie sú závislé práve od aktívnej spoločenskej komunikácie.¹⁷

Rozvinutá participácia a pôsobenie organizácií občianskej spoločnosti posilňujú sociálny kapitál spoločnosti a utvárajú vzdelávacie fóra pre občanov v oblasti demokratického rozhodovania. Tak môžu občianske združenia pôsobiť ako silní podporovatelia a propagátori demokracie. Široká účasť v rôznych organizáciách občianskej spoločnosti podporuje sociálnu súdržnosť a in-

¹⁵ LIJPHART, Arend. Konsociační demokracie. In ŘÍCHOVÁ, Blanka – LISA, Aleš. *Antologie světových politologů II*. Praha : Vysoká škola ekonomická, 1995, s. 9.

¹⁶ PUTNAM, Robert David. *Kako demokraciju učiniti djelotvornom: Civilne tradicije u modernoj Italiji*. Zagreb : Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2003, s. 179 – 188.

¹⁷ COLEMAN, James S. *Foundations of Social Theory*. Cambridge : The Belknap Press of Harvard University Press, 1990, s. 321.

terpersonálnu dôveru v spoločnosti. To všetko má potom vplyv na väčšiu politickú efektívnosť demokracie.

Politická participácia nemôže byť náhradou za funkcie inštitúcií zastupiteľskej demokracie (aj preto, že väčšina rozhodnutí sa nemôže vykonať priamym rozhodovaním), ale ani len akým-si doplnkom ich činnosti. Participatívne formy rozhodovania a vplyvu na procesy politického rozhodovania existujú súčasne so zastupiteľskými inštitúciami. Sú komplementárnou súčasťou procesu demokratického rozhodovania a mechanizmom kontroly a limitovania politickej moci. Najlepším ukazovateľom rozvinutej občianskej participácie je rozvinutá a živá občianska spoločnosť. Keď je občianska spoločnosť široko organizovaná a aktívna a keď existuje rozmanitosť foriem politickej participácie, občianska spoločnosť je autonómna voči politickej moci a funguje ako centrum moci mimo štátu. Je to faktor, ktorý zaručuje oddelenie štátu a spoločnosti a predstavuje bariéru pre zásahy štátu, resp. politickej moci do občianskej autonómie. Občianska spoločnosť môže takýmto spôsobom dôsledne pracovať na demokratizácii politiky a snažiť sa o udržanie spoľahlivého štátu.

Priama, nesprostredkovaná účasť občanov na vládnutí sa dnes nejaví ako reálna alternatíva. Je však možné krízu zastupiteľskej demokracie vyriešiť pomocou postupného zavádzania niektorých prvkov participatívnej demokracie? Za predpokladu, že si odpovieme kladne, máme identifikovanú „chorobu“, ktorou je kríza zastupiteľskej demokracie, a poznáme aj „liek“ – zavádzanie prvkov participatívnej demokracie. Ďalšia otázka je, akým spôsobom, resp. v akej podobe je možné zaviesť prvky participatívnej demokracie do života našich zastupiteľských demokracií? Jednou z možností je zavádzanie prvkov demokracie zdola (z anglického *grassroots democracy*), keď sa vo verejnom živote predpokladá zapájanie, posilňovanie a účasť skupín občanov na riadení vecí verejných. Občianska angažovanosť a participácia by sa prejavovali (aj) ako reálna, praktická účasť organizovaných skupín občanov na veciach verejných, resp. na politickom procese. Je dôležité podotknúť, že skupiny ľudí musia byť dobre organizované, musia mať konkrétny cieľ a požiadavky, aby boli vo svojom konaní úspešnejšie než napr. viaceré občianske protestné zhromaždenia na Slovensku pod spoločným názvom „Protest Gorila“. Preto nám ďalej pôjde o objasnenie podstaty fungovania komunitného organizovania ako jedného z nástrojov na generovanie moci občanov a na ovplyvňovanie politických aktérov s rozhodovacími právomocami.

Komunitné organizovanie

Komunitné organizovanie je proces, v ktorom sa ľudia žijúci blízko seba schádzajú, resp. združujú v organizácii, ktorá koná v súlade s ich spoločným záujmom. Na rozdiel od tých, ktorí preferujú viac konsenzuálny spôsob budovania komunit, komunitní organizátori sa domnievajú, že spoločenská zmena nevyhnutne zahŕňa aj spoločenský konflikt¹⁸ a spoločenský boj v záujme generovania kolektívnej moci pre tých, ktorí ňou nedisponujú. Základným cieľom komunitného organizovania je vytváranie pretrvávajúcej schopnosti organizácie reprezentovanej komunitou ovplyvňovať a kontrolovať kľúčových aktérov, ktorí disponujú širokou rozhodovacou právo-

¹⁸ Táto situácia – existencia spoločenských konfliktov – a volebné či širšie politické správanie ľudí je opísateľné teóriou štiepných línií Lipseta a Rokkana, pričom najaktuálnejšou konfliktnou líniou sa v súčasnosti javí rozpor medzi občanmi, voličmi na jednej strane a vládnucimi, volenými zástupcami na strane druhej.

mocou. V ideálnom prípade môže komunitné organizovanie zabezpečiť komunitám diskusiu pri okrúhlym stole vždy, keď sa prijímajú dôležité rozhodnutia ovplyvňujúce život obyvateľov.¹⁹

Inak povedané, snahou organizovaných komunitných skupín je pôsobiť na vládu, korporácie a inštitúcie, a tak nielen zvýšiť svoju priamu reprezentáciu v orgánoch s právom rozhodovať, ako aj podporu zmien v spoločnosti. V takých prípadoch, keď vyjednávania zlyhajú, komunitné organizácie sa usilujú o informovanie vonkajšieho prostredia o existujúcich problémoch, čím chcú vystaviť tlaku aktérov, ktorí disponujú rozhodovacou právomocou. Konajú tak prostredníctvom rôznych nástrojov, napr. bojkotov²⁰, petícií, pochodov, protestov, ale aj štandardným spôsobom zaužívaným v zastupiteľských demokraciách – prostredníctvom volieb.

Charakteristikou komunitného organizovania je mobilizovanie dobrovoľníkov a to, že takmer vždy zahŕňa nejakú formu konfrontácie. Súčasťou stratégií komunitného organizovania je stretávanie sa s vládnymi alebo s korporátnymi predstaviteľmi, teda s tými, čo prijímajú dôležité rozhodnutia, čím sa predstavitelia komunit snažia posilniť myšlienku politickej zodpovednosti za politické rozhodnutia ovplyvňujúce životy ľudí. Stratégia komunitného organizovania zahŕňa aj predkladanie návrhov, ktorých implementovanie by korešpondovalo s predstavami a potrebami komunity (resp. komunit), a ak treba, zahŕňa aj skupinové akcie, ktoré majú zabrániť negatívnemu vývoju.²¹

Z uvedeného vyplýva, že komunitné organizovanie sa môže chápať ako budovanie moci, pričom jeho základným „stavebným kameňom“ sú ľudia s problémom, s pocitom nespokojnosti a nesúhlasu s politickým dianím, ktorí formujú komunitu. Spája ich nesúhlas a spoločný záujem o riešenie konkrétnych problémov, spoločné návrhy na riešenia, ako aj metódy a spôsoby, ktorými sa usilujú dosiahnuť stanovené ciele. Úlohou komunitnej organizácie je identifikovať komunitných aktivistov a štruktúry (väčšinou z radov vládných či korporátnych reprezentantov), ktoré by mali byť súčasťou týchto riešení, a pomocou metódy presvedčania či konfrontácie s nimi vyjednávajú za účelom splnenia cieľov a očakávaní komunity. V priebehu týchto procesov skupiny organizovaných ľudí budujú demokraticky kontrolované komunitné organizácie, ktoré sa postupom času môžu venovať čoraz závažnejším témam a stať sa tak stelesnením vôle a moci komunity.²² Naopak, použitím konfrontácie či skrížením masového charakteru na individuálne účely by celá aktivita rýchlo stratila svoju dynamiku a v celom procese by absentoval veľmi dôležitý aspekt – demokratické zapojenie či účasť mnohých a kontrola nad témami dňa, ako aj možnosť členov komunity určovať konkrétne požiadavky a vyjednávať. Bez aspektu posilňovania politickej moci komunit by sa stratil pôvodný zmysel konceptu komunitného organizovania,

¹⁹ BOBO, Kimberley. *Organizing for Social Change*. Santa Ana, CA : Seven Locks Press, 2001, 425 s.

²⁰ Príklad z americkej histórie: Bojkot autobusovej dopravy v Montgomery bola udalosťou, ktorá prebiehala počas amerického hnutia za ľudské práva. Išlo o politickú a spoločenskú protestnú kampaň proti politike rasovej segregácie uplatňovanej v dopravných prostriedkoch systému hromadnej dopravy v meste Montgomery, v štáte Alabama. Kampaň sa začala v roku 1955 a trvala viac ako rok. Impulzom na začatie protestov bolo zatknutie Afroameričanky Rosy Parksvej, ktorá pri ceste autobusom odmietla prepustiť svoje miesto na sedenie bielemu mužovi. Afroameričania sa rozhodli nevyužívať hromadnú dopravu, čím spoločnosti spôsobili veľkú finančnú stratu. Nakoniec v decembri v roku 1956 americký Ústavný súd rozhodol, že zákony o rasovej segregácii pri cestovaní autobusom platiace v štáte Alabama sú protiústavné. Do protestu sa okrem iného zapojil aj Martin Luther King, Jr.

²¹ BECKWITH, Dave. *Community Organizing: People Power from the Grassroots*. Toledo, OH : Center for Community Change, 2011, s. 3.

²² BECKWITH, Dave. *Community Organizing: People Power from the Grassroots*. Toledo, OH : Center for Community Change, 2011, s. 4.

a to posilňovanie postavenia členov komunity s konečným cieľom distribuovať výkon moci rovnomernejšie v rámci celej komunity a spoločnosti.

Komunitné organizovanie sa ako spoločenská aktivita riadi niekoľkými princípmi, ktoré zhrnul Beckwith:²³

1. Ľudia, resp. členovia komunit či komunitnej organizácie sú motivovaní vlastným záujmom, ktorý sa v procese organizovania stáva záujmom spoločným;
2. komunitné organizovanie je dynamický proces založený na kooperácii, ktorý si vyžaduje konštantne vyvíjané úsilie členov komunitnej organizácie, ako aj komunitných organizátorov;
3. dôležité je, aby sa vytvárajúca sa komunitná organizácia učila hneď v úvodnom štádiu svojej existencie riešiť konflikty;
4. každá komunitná organizácia si musí zvoliť tému, resp. niekoľko tém, ktorým sa vo svojom pôsobení chce venovať; tie by mali byť aktuálne, špecifické a rovnako tak aj realizovateľné.

Na zhrnutie informácií o koncepte komunitného organizovania predkladáme krátku charakteristiku komunitného organizovania: Komunitné organizovanie je proces, počas ktorého sa identifikujú problémy alebo konflikty, na ktoré treba reagovať – tenzia a konflikt sa môžu využiť na zabezpečenie konštruktívneho výsledku komunitného organizovania; ide o participatívny proces založený na komunite a jej posilňovaní; zahŕňa aj rozvoj a expanziu komunitného vlastníctva; súčasťou je komunitné posilňovanie a inklúzia, spolupráca, partnerstvo, ako aj rozvoj líderstva v komunite; do komunitného organizovania spadá aj expanzia komunitnej participácie a dôraz na sociálnu spravodlivosť a spoločenský konflikt a následnú zmenu.²⁴

Je prirodzené, že v procese komunitného organizovania by sa malo samotné organizovanie prepojiť s volebnou politikou, ako aj verejnou politikou, a to v záujme vytvárania trvácnej progresívnej zmeny, tak ako to načrtáva obrázok. Tí, ktorí kandidujú na politické posty, vyhrávajú voľby a následne riadia politický proces zvnútra, mali by byť politickými lídrami, ktorí vzišli z komunit a sú podporovaní silným progresívnym hnutím v podobe organizovaných komunit zvonka.

Obrázok 1. Komunitné organizovanie a politika

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe: <http://www.wellstone.org/about/winning/>.

²³ Ibid., s. 5 – 7.

²⁴ ROSS, Murray G. *Community Organization. Theory, Principles, and Practice*. New York : Harper & Row Publishers, 1967, s. 45 – 50.

RUOSS, Meryl. *Citizen Power & Social Change*. New York : The Seabury Press, 1968, 142 s. 45.

Tento spôsob prepájania komunitného organizovania s politikou je skôr zaužívaný na miestnej úrovni, v komunálnych voľbách. Nie je však nereálna ani predstava prepájania komunitného organizovania s politikou na národnej či federálnej úrovni, čoho konkrétnym príkladom je jeden z najznámejších komunitných organizátorov, americký prezident Barack Obama.

Obama, na rozdiel od Saula Alinského, ktorým sa v mnohom inšpiroval, vníma volebnú politiku ako súčasť komunitného organizovania, pričom práve vo volebnej politike vidí silný potenciál a možnosť, ako v masovom meradle zmeniť životy ľudí, členov komunit. Jeho predstava o politickom líderstve je syntézou tradičnej politickej aktivity a komunitného organizovania. Takýto typ politiky je podľa Obamu možné nazvať „komunitnou politikou“. Tá sa potom od starého politického modelu líši aj v tom, že sa usiluje eliminovať politickú korupciu a nepoužíva voľby iba na udržanie moci vládnucej triedy. Pomocou rozličných spôsobov ponúkaných komunitným organizovaním sa snaží tento starý politický model zmeniť, napríklad aj tak, že množstvo kandidátov na politické posty sú práve „nominanti“ komunitných organizácií, v ktorých často sami pôsobia ako komunitní lídri. Tak dochádza k situácii, že namiesto klasického typu riadenia zhora, kde politici predkladajú svoje koncepcie verejnosti, sa Obamov postoj (aj postoj iných politikov, ktorí pôsobili pôvodne ako komunitní lídri) má líšiť v priamej komunikácii s voličmi, občanmi, resp. členmi komunit. Podstatou takejto komunikácie je počúvať návrhy občanov a snažiť sa ich presvedčiť, aby súhlasili s riešeniami ponúkanými komunitnými politikmi.²⁵

Komunitný organizátor a autor počtu publikácií Mike Miller píše: „*Pravdou je, že zmena prichádza zhora aj zdola: bez Franklina Roosevelta by nedošlo k zmenám v 30. rokoch. ... Bez Lyndona Johnsona a hnutia za občianske práva by nenastali zmeny v 60. rokoch...*“ Dodáva, že Obamov projekt komunitného organizovania *Organizovanie pre Ameriku* (OFA), prezentovaný ako prostriedok všeobecnej participácie, je podľa neho pomocníkom pri plnení jeho vlastnej agendy. Nevidí na tom nič zlé, avšak nestotožňuje sa s pomenovaním takejto aktivity ako komunitné organizovanie. Podotýka, že by to malo byť naopak – agendou komunitného organizovania by mala byť podpora prezidenta. Jeho podpora zo strany rôznych elitných skupín, korporácií, priemyslu atď. by mala byť vyvážená podporou organizovaných komunit nezávislých od prezidenta, pričom dopĺňa, že prístup niektorých komunitných organizácií k elektorálnej politike, napr. v Chicagu a New Orleanse, sa zakladá na konfrontácii politikov s otázkou „na koho strane stoja“. Na základe odpovedí potom rozlišujú medzi týmito politikmi, čo v konečnom dôsledku ovplyvňuje volebné výsledky. Podľa Millera by sa takýto kľúč mohol využiť aj na úrovni celoštátnej, vo voľbách prezidentských aj iných.²⁶

Miller ďalej píše: „*Predstavme si národnú federáciu komunitných organizácií – ako analógiu federácie odborových organizácií, ale s hlbšou úrovňou členskej participácie – ktorá by si osvojila širokú agendu ekonomickej a sociálnej spravodlivosti a venovala sa otázkam dostupného bývania a zabavovania nehnuteľností, reforme zdravotníctva, imigrácii, tvorbe pracovných miest a vzdelávaniu vo verejnom sektore, reforme vzdelávania, presadzovaniu občianskych práv, rozšíreniu grantovej podpory pre vysokoškolské vzdelávanie, téme individuálneho zdaňovania, opatreniam bojujúcim proti koncentrovanej moci korporácií a tiež zahraničnej politike založenej na vzájomnej úcte medzi národmi.*“ Siete komunitných organizácií, venujúce sa jednej konkrét-

²⁵ WILSON, John K. *Barack Obama. Pokus o nemožné*. Brno : Computer Press, 2008, s. 12 – 16.

²⁶ MILLER, Mike. *Alinsky for Left: The Politics of Community Organizing*. In *Dissent magazine*, Winter 2010. [online]. Dostupné na <<https://www.dissentmagazine.org/article/alinsky-for-the-left-the-politics-of-community-organizing>>, overené 17. 10. 2015.

nej oblasti či téme, existujú v Spojených štátoch už aj dnes, dokonca dosahujú aj nejaké úspechy. Avšak ani v USA, kde sa konceptu komunitného organizovania mimoriadne darí, nie je možné nájsť také siete komunitných organizácií, ktoré by boli ochotné vzdať sa časti svojej individuálnej identity v mene zabezpečenia komplexného záberu a väčšej sily ľudí. Podľa Millera posunie komunitné organizovanie týmto smerom až nová generácia komunitných organizátorov.²⁷

Takáto širokospektrálna moc vo forme siete komunitných organizácií, financovaná z členských príspevkov a prostriedkov plynúcich z fundraisingu, s miliónmi členov v americkom kontexte (resp. státisícmi členov napr. v slovenskom kontexte), by mala kapacitu zasiahnuť všetky regióny a vyvíjať tlaky na politikov. Takto by sa mohla utvoriť „skoro politická strana“, ktorá by mala zadefinovanú svoju platformu, disponovala by aparátom, ktorý by zabezpečil zvolenie niekoľkých preferovaných zástupcov z radov komunitných lídrov, pričom s takouto platformou by bolo treba počítať ako s relevantnou silou. V politickom procese by teda nemusela byť nevyhnutná existencia politickej strany na dosiahnutie cieľov.

Takýto nestraničko-stranícky prístup môže ľuďom ukázať cestu von zo slepej uličky, ktorou kríza zastupiteľskej demokracie nepochybne je, a pre komunitné organizovanie by to znamenalo zaujatie serióznej pozície vo volebnej politike. Miller dopĺňa: „*Pre drvivú väčšinu Američanov a pre ostatnú svetovú populáciu, ktorá je tak hlboko ovplyvnená tým, čo sa tu [v USA] deje, môže tento prístup ukázať cestu z tohto marazmu.*“ Ako fundamentálny problém v Spojených štátoch, ktorý má podľa neho dve časti, vníma koncentráciu bohatstva a moci v rukách relatívne malej skupiny ľudí a absenciu demokratického spoločenského hnutia, ktoré by efektívne „otriaslo“ so súčasnou situáciou. V prípade neprítomnosti druhej premennej v poradí bude prvá premenná pokračovať vo svojich aktivitách a situácia sa bude zrejme iba zhoršovať.²⁸

Komunitné organizovanie v USA

Ako je uvedené vyššie, komunitné organizovanie označuje viacero podôb budovania organizácií, ktoré sa v spoločnosti aktivizujú a participujú na politickom procese a rozhodovaní. Tento koncept sa v Spojených štátoch rozšíril najmä po 2. svetovej vojne. Za otca komunitného organizovania mnohí považujú Saula Alinského, ktorý žil a pôsobil v Chicagu. Vo svojich knihách – *Reveille for Radicals* z roku 1946 a *Rules for Radicals* z roku 1971 – kodifikoval stratégiu a ciele komunitného organizovania. Založil tiež prvú národnú sieť zameranú na školenia v oblasti komunitného organizovania pod názvom *Industrial Areas Foundation*. Alinského pohľad na komunitné organizovanie vyjadrujú najlepšie jeho slová: „*Komunitná organizácia je spojenie veľkého počtu mužov a žien za účelom boja za tie práva, ktoré zabezpečia dôstojný spôsob života jej členom... Komunitná organizácia zasvätila svoju existenciu vojne proti chudobe, chorobám, nespravodlivosti, nešťastiu...*“²⁹ Vďaka Alinskému a nespočetným spoločenským hnutiam, ktoré sa konali v Chicagu, mnohí o štáte Illinois hovoria ako o mieste, kde má koncept komunitného organizovania hlboké korene a nikde nemal vhodnejšie podmienky na rozvoj a kvitnutie ako práve tam.³⁰

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

²⁹ ALINSKY, Saul. *Reveille for Radicals*. New York : Vintage, 1989, s. 133 – 134.

³⁰ KNOEPFLE, Peg. *After Alinsky: Community Organizing in Illinois*. Chicago : Illinois Issues, 1990.

Ideou komunitného organizovania boli v USA ovplyvnené napr. hnutie za ľudské práva v rokoch 1954 – 1968 na čele s lídrom a komunitným organizátorom Martinom Lutherom Kingom, Jr., protivojenské hnutia (napr. proti vojne vo Vietname a v Iraku), feministické hnutie, ako aj hnutie za práva homosexuálov a iné hnutia. V Spojených štátoch existujú tisícky komunitných organizácií, združujúcich milióny obyvateľov, pričom od 2. svetovej vojny sa komunitné organizovanie vyprofilovalo ako seriózna profesia, ktorá je podložená množstvom odbornej literatúry, štandardmi a školiacimi inštitúciami. Naprieč Spojenými štátmi existuje viacero sietí komunitných organizácií, väčšinou sa orientujúcich na konkrétnu oblasť, ktoré združujú komunitné organizácie a majú vlastné metódy i teórie organizovania (napr. Wellstone, National People's Action, ACORN a ďalšie).³¹

Komunitné organizácie sa v jednotlivých štátoch USA viac či menej úspešne usilujú o ovplyvňovanie chodu spoločnosti v rôznych oblastiach – napr. zvýšenie minimálnej hodinovej mzdy, zabezpečenie dôstojného bývania pre seniorov, udržanie počtu a kvality škôl v komunitách, zrušenie možnosti deportácie cudzincov, ktorí sú rodičmi detí s americkým občianstvom, atď.

Reálnym príkladom komunitnej akcie „vyrastajúcej zdola“ je napríklad iniciatíva *Take back Chicago*,³² na ktorej participuje veľký počet komunitných organizácií fungujúcich a operujúcich v meste Chicago.³³ Snahou tejto akcie je „vybudovanie reálne nezávislej politickej moci v komunitách a pre komunity, a to najmä pomocou zvolenia progresívnych reprezentantov, ktorí budú bojovať za zlepšenie stavu komunit a proti takým politikom, ktorí by nekompromisne zatvárali školy, rušili pracovné miesta a nepodporovali dostupné bývanie pre všetkých“³⁴. Členovia iniciatívy veria, že prostredníctvom nej dokážu zmeniť politickú scénu a presadiť svoje priority vo vlastnej mestskej časti, v meste a v štáte. Mottom tejto akcie sa stala výzva: „Nadišiel čas vziať si späť naše mesto.“ Požiadavky, za ktoré sa táto iniciatíva zasadzuje, zahŕňajú okrem iného zvýšenie minimálnej mzdy na 15 \$ na hodinu, reálne investície do vzdelávania detí, spravodlivý daňový systém zdaňujúci aj veľké korporácie, vďaka čomu sa zabezpečí napr. zdravotná starostlivosť pre seniorov, pomoc rodinám v núdzi, a iniciatíva nezabúda ani na zabezpečenie finančne dostupného bývania.

Komunitné organizovanie na Slovensku

Vzhľadom na to, že v období komunistickej vlády neexistovala autonómna občianska spoločnosť, politická participácia v postkomunistických spoločnostiach má v mnohom odlišné konotácie v porovnaní s participáciou v liberálnych demokratických spoločnostiach. V období štátneho socializmu existovala občianska spoločnosť iba vo svojej základnej podobe a bola takmer úplne vtiahnutá do rámca politickej spoločnosti. Sociálne organizácie, ktoré tvorili občiansku spoločnosť, mali výrazne politický charakter a boli priamo či nepriamo usmerňované a kontrolova-

³¹ SEN, Rinku. *Stir It Up: Lessons in Community Organizing and Advocacy*. New York : Wiley, 2003.

³² Pozri: <http://www.takebackchicago.org>.

³³ Napríklad, Jane Addams Senior Caucus, Chicago Coalition for the Homeless, Southside Together Organized for Power, Stand Up! Chicago a mnoho ďalších.

³⁴ Na internetovej stránke iniciatívy *Take back Chicago* je možné prehľadne sledovať aktivity každého starostu konkrétnej mestskej časti Chicaga, zistiť spôsob hlasovania starostov, ich náklonnosť ku korporáciám, resp. spoločensky prospešným postupom. Pozri napríklad: <http://www.takebackchicago.org/find-your-alderman/alderman-willie-b-cochran>.

né komunistickou vládou. Prostredníctvom nich bol monitorovaný spoločenský život namiesto toho, aby existoval slobodne a v opozícii voči štátu a vláde.

Autonómia občianskej spoločnosti teda reálne neexistovala a účasťou v daných formách občianskych a politických asociácií sa len pravidelne vyjadrovalo odhodlanie a podpora režimu. Skúsenosť s takouto „participáciou“, resp. skúsenosť s absenciou slobodných občianskych akcií a autonómnej občianskej spoločnosti viedli nielen k nepochopeniu toho, čo znamená participácia na politickom živote v demokracii, ale aj k nízkej úrovni politickej dôvery a politickej participácie občanov po zavedení demokratického zriadenia. Okrem uvedeného autoritárne politicko-kultúrne dedičstvo, ktoré udržiava štátnu moc dostatočne odcudzenú a vzdialenú od občanov, nezodpovedá demokratickým hodnotám a participatívnej kultúre, potrebnej na dosiahnutie efektívnej demokracie. A pritom aktívna úloha jedinca je založená práve na jeho vnímaní (samého seba) ako aktívneho subjektu orientovaného smerom k systému ako celku, čo je základným prvkom občianskej (demokratickej) politickej kultúry. Nedostatok politickej participácie občanov, prejavujúci sa ako každodenná skúsenosť, výrazne spomaľuje proces demokratizácie a zároveň dáva priestor autoritárskym aberáciám politickej moci. V tejto súvislosti by bolo vhodné nazerať aj na vývoj komunitného organizovania na Slovensku.

Komunitné organizovanie na Slovensku je v podstate na úrovni počiatkových pokusov a formovania prvotných štruktúr a organizácií, ktoré v určitých svojich činnostiach alebo aspoň snahách pripomínajú štandardné komunitné organizácie v USA. Pred revolúciou sa komunitné organizovanie na území Slovenska v oklieštenej podobe vyskytovalo najmä na úrovni obyvateľov spoločných bytových priestorov. Išlo teda o reprezentáciu občanov, ktorých spájalo bývanie v rovnakom prostredí a úsilie o riešenie svojich problémov spojených s bývaním a so zvyšovaním jeho kvality. Táto komunita bola vedená domovým dôverníkom, ktorý organizoval na jednej strane stretnutia s obyvateľmi a na druhej strane „bojoval“ za ich požiadavky na obecnom národnom výbore, v krajných prípadoch na polícii. V skutočnosti však nešlo o boj v pravom zmysle slova. Akcie týchto komunít boli obvykle veľmi mierumilovné a akékoľvek ostrejšie prejavy, či už petície, alebo otvorené protesty, boli veľmi vzácné a vzhľadom na svoj revoltný charakter aj celospoločensky nežiaduce. Komunistická strana a jej jednotlivé štátne suborgány mali zastrešovať všetky požiadavky ľudu a priestor na nezávislé a spontánne hnutia neexistoval. Ľudia teda neboli zvyknutí aktívne presadzovať svoje práva akokoľvek, čo významne ovplyvňuje súčasný stav, vyspelosť a efektívnosť politiky nielen na úrovni komunít, ale všeobecne aj na celoštátnej úrovni.

Dalším faktorom, odlišujúcim slovenské prostredie od amerického, je nevelké zastúpenie skupín obyvateľstva typicky organizovaných do komunít, ako sú napríklad prisťahovalci z cudzích krajín. Slovensko ako krajina s jednou z najnižších mier imigrácie v Európe nemá dosiaľ ani jednu silnú zahraničnú komunitu, ktorá by obývala širšie územie alebo by mala výrazne odlišný spôsob života, ako má majorita. Zvláštnym prípadom sú občania rómskej komunity, okolo ktorých pôsobi v súčasnosti na Slovensku niekoľko organizácií, pripomínajúcich v niektorých svojich prejavoch komunitné organizácie.

Podstatné je podčiarknuť, že praktická existencia skutočných komunitných organizácií na Slovensku je skôr otázna. Za jednu z mála identifikovaných komunitných organizácií možno považovať Centrum komunitného organizovania so sídlom v Banskej Bystrici.³⁵ Začiatky tejto organizácie sa datujú od roku 1996, keď centrum začalo svoju činnosť vďaka finančnej podpore vlády

³⁵ Pozri: <http://www.cko.sk>.

USA, ako aj know-how Američana Chucka Hirta. Táto komunitná organizácia podporuje aktívnu participáciu občanov na procese verejného rozhodovania. Pomáha občanom formulovať a obhajovať ich prirodzené záujmy a utvára priestor na efektívnu spoluprácu medzi občanmi, samosprávou a podnikateľským sektorom s cieľom rozvoja komunit. Medzi ich základné programy patrí posilňovanie postavenia občanov pri riešení svojich problémov a ich zapájanie sa do verejných a sociálnych procesov, rozvoj veľkokapacitných mestských sídlisk, rozvoj rómskych komunit a poskytovanie rôznych služieb pre občanov, podnikateľské subjekty a pre verejnú správu. Medzi posledné známe aktivity komunitného centra patrí iniciatíva „*Nie v našom meste*“. Spája ľudí, ktorí sa zhodli na odmietnutí extrémizmu, pričom za jeho hlavného predstaviteľa v rámci regiónu považujú súčasného banskobystrického župana Mariana Kotlebu a projekt „*Chceme do toho vidieť*“.

Okrem CKO pôsobí na Slovensku napr. aj VOKA – Vidiecka organizácia pre komunitné aktivity – ktorá sa usiluje podporovať zásady rovnoprávnosti, rozvíjať dobrovoľníctvo, aktivizovať ľudí a budovať udržateľný komunitný a ekonomický rozvoj.³⁶ Iným príkladom je Queer Leaders Forum, občianske združenie, ktorého cieľom je presadzovanie rovnoprávnosti ľudí s homosexuálnou orientáciou. Venuje sa predovšetkým témam uzatvárania manželstva neheterosexuálnymi párami, prístupu k osvojeniu detí, k darcovstvu krvi a iným.³⁷

Nakoniec porozumenie toho, čo komunitné organizovanie predstavuje, môže podporiť aj vedomie o tom, čo ním nie je. Komunitné organizácie sa často zapájajú aj do protestných akcií, ktoré majú prinútiť vláduce skupiny odpovedať na ich otázky a vyhovieť ich požiadavkám. Pritom protesty sú len jednou z aktivít komunitného organizovania. Avšak nie každý protest je zároveň aj prejavom komunitného organizovania. Schutz hovorí, že komunitné organizovanie je celkom jednoducho rozoznateľné od aktivizmu. Aktivisti sa podľa neho zapájajú okrem iného aj do protestov, avšak absentuje koherentná stratégia budovania moci a snaha o zavádzanie špecifických spoločenských zmien. Rovnako tak sa vyjadruje aj o mobilizácii, ktorú chápe ako udalosť stretávania sa za účelom ovplyvnenia spoločenskej zmeny, ale bez dlhodobjšieho plánu a plánovania.³⁸

V tomto kontexte možno spomenúť napr. protestnú akciu Gorila. Bol tento protest, ktorý sa zrealizoval v podobe viacerých protestných aktov v roku 2012 na Slovensku, prejavom komunitného organizovania? Podľa odhadov sa protestu zúčastnilo niekoľko tisíc ľudí. Cieľom zúčastnených bolo domôcť sa riadneho vyšetrenia kauzy Gorila, pri ktorej vzniklo podozrenie z korupcie, na ktorej sa mali zúčastniť najvyšší politickí predstavitelia a reprezentanti finančnej skupiny. Protestné akcie boli organizované prostredníctvom rôznych masovokomunikačných kanálov (napr. Facebook, plagáty vyzývajúce na účasť a iné) a protestujúci disponovali aj požiadavkami, ktoré adresovali tým, ktorí vládnu a rozhodujú. Čo však chýbalo, boli skúsení organizátori, súdržná stratégia budovania moci, dlhodobjší plán, ako aj udržateľnosť komunity či spoločnosti a jej snáh. S určitosťou môžeme povedať, že konfliktná línia občania v. vláda sa v tom čase výrazne vyhrotila. Protestné akcie boli organizované konkrétnou skupinou a ľudí spájali aj spoločný záujem – vyvolať zodpovednosť za podozrivé konania volených zástupcov. Protestné akcie však po krátkom čase stratili na dynamike aj intenzite a doteraz nebola vyvolaná žiadna politická zodpovednosť, čo v slovenských podmienkach nie je ničím atypickým.

³⁶ Pozri: <http://www.voka.sk>.

³⁷ Pozri: <http://www.qlf.sk>.

³⁸ SCHUTZ, Aaron. Core Dilemmas of Organizing: What is Community Organizing? What isn't Community Organizing? In *Open Left*, 22. 3. 2008. [online]. Dostupné na <<http://www.openleft.com/showDiary.do?diaryId=4710>>, overené 17. 10. 2015.

Najbližšou, v našich podmienkach reálnou možnosťou vyjadriť svoje občianske a voličské stanovisko, sa tak javia parlamentné voľby v roku 2016 a komunitné organizovanie je skôr veľkým projektom s otvoreným priebehom aj koncom.

Záver

Rozsiahla sieť mimovládnych občianskych organizácií a hnutí a ich verejné pôsobenie, ktoré významne formuje verejnú mienku, sú dôležitým faktorom v rozhodovacích procesoch rozvíjaných demokracií. Politická participácia zdôrazňuje význam slobody a občianskeho aktivizmu a ovplyvňuje vývoj vzájomných vzťahov medzi občanmi, založených na dôvere. Zapájaním občanov, ich záujmov a názorov do rozhodovacieho procesu získavajú politické rozhodnutia väčšiu legitimitu, umožňuje sa väčšia a širšia kontrola politickej moci a zabezpečuje sa väčšia zodpovednosť za požiadavky občanov. Zníženie stupňa odcudzenia a apatie občanov vo vzťahu k politike podporuje ich aktívny postoj k otázkam komunity a komunitného života. Komunitné organizovanie je jedným z najviac propulzívnych foriem politickej participácie. Táto forma participácie, zakorenená predovšetkým v USA, ukazuje mnoho výhod vo fungovaní miestnych komunít a zapájania občanov do riešenia politických, sociálnych a sociálno-ekonomických otázok relevantných pre život jednotlivcov i spoločnosti ako celku. Tento článok sa snažil ukázať základné aspekty tohto konceptu a preskúmať možnosti jeho využitia v postkomunistickom kontexte, resp. v prípade dnešnej slovenskej spoločnosti.

Na základe výsledkov nášho výskumu sme komunitné organizovanie objasnili ako proces budovania moci, resp. posilňovania komunít. Tie sú tvorené ľuďmi s problémom, nedostatkom, resp. požiadavkou. Členovia komunít sú súdržní vďaka identifikovanému spoločnému záujmu. Ten ich ženie vpred pri hľadaní riešení a tiež pri konfrontovaní aktérov, ktorí o nich a ich životoch rozhodujú, so svojimi návrhmi a potrebami. Metódou vyjednávania sa členovia komunitnej organizácie snažia splniť jej ciele a zabezpečiť očakávaná celej komunity. Tak potom komunitná organizácia a jej činnosť stelesňujú vôľu a moc komunity.

Komunitné organizovanie na Slovensku je ešte vždy na úrovni počiatočných pokusov. Postupne sa formujú štruktúry aj organizácie pripomínajúce komunitné organizovanie aspoň v určitých svojich činnostiach. Slovenský politicko-kultúrny odkaz však nepraje participatívnej kultúre v dostatočnej miere, a tak ani efektívnemu fungovaniu demokracie vyrastajúcej zdola. Práve toto autoritárske politické dedičstvo je hlavným inhibičným faktorom pri rozvoji občianskej spoločnosti a politickej participácie, a tým aj komunitného organizovania ako potenciálnej formy občianskej participácie, nielen na Slovensku, ale aj v širšom regióne strednej a východnej Európy.

Je dôležité si uvedomiť, že aktivizovanie potenciálu komunít tak, aby boli ľudia sami schopní riešiť svoje problémy, a s tým súvisiaca váha právom vynúteného spolurozhodovania, môžu zabezpečiť reálne výsledky skvalitňujúce životy členov komunít, napr. v podobe zbúrania životu nebezpečnej stavby, zabránenia výstavby čerpacej stanice na ekologicky nevhodnom mieste, boja za znovuoživenie neprávom uzatvorenej funkčnej škôlky či zabránenia predaja parku v centre mesta developerovi. Monotematický boj organizovaných skupín môže prerásť do širšej platformy a existencie radu široko zameraných komunitných organizácií schopných sieťovať sa a využívať následne moc organizovaných komunít na efektívne spolurozhodovanie o vlastných životoch a budúcnosti.